

ΠΛΑΤΩΝΟΣ ΦΑΙΔΩΝ

ΕΧΕΚΡΑΤΗΣ: Εσύ ο ίδιος, Φαίδωνα, βρέθηκες στο πλευρό του Σωκράτη εκείνη την ημέρα, που ήπια το δηλητήριο στη φυλακή, ή τα άκουσες από κάποιον άλλο;

ΦΑΙΔΩΝ: Ήμουν ο ίδιος εκεί, Εχεκράτη.

ΕΧ.: Τι είναι λοιπόν εκείνα που είπε ο άνδρας πριν από το θάνατό του; Και ποιο ήταν το τέλος του; Θα ήθελα πολύ ν' ακούσω. Επειδή κανείς από τους Φλειάσιους πολίτες δεν συνηθίζει τώρα να πηγαίνει συχνά στην Αθήνα, και εδώ και καιρό δεν έχει φτάσει κανένας ξένος από εκεί, που θα μπορούσε να μας δώσει σαφείς πληροφορίες για τα γεγονότα, εκτός βέβαια από το ότι πέθανε, αφού ήπια το δηλητήριο.

ΦΑΙΔ.: Άρα, ούτε για τη δίκη μάθατε πως εξελίχθηκε;

ΕΧ.: Ναι, αυτά μας τα ανήγγειλε κάποιος. Και απορήσαμε μάλιστα που, ενώ η δίκη έγινε πριν από

καιρό, αυτός πέθανε απ' ό,τι φαίνεται πολύ αργότερα. Για ποιον λόγο συνέβη αυτό, Φαίδωνα;

ΦΑΙΔ.: Ήταν θέμα τύχης στην περίπτωση του, Εχεκράτη. Την προηγούμενη της δίκης συνέπεσε η στέψη της πρύμνης του πλοίου που στέλνουν οι Αθηναίοι στην Δήλο.

ΕΧ.: Τι είναι αυτό το πλοίο;

ΦΑΙΔ.: Όπως λένε οι Αθηναίοι, αυτό είναι το πλοίο με το οποίο κάποτε ο Θησέας μετέφερε τα επτά εκείνα ζευγάρια στην Κρήτη, τα έσωσε και σώθηκε και ο ίδιος. Καθώς λέγεται λοιπόν, ευχήθηκε τότε στον Απόλλωνα ότι αν σωθούν θα στείλουν κάθε χρόνο ιερή αντιπροσωπεία στην Δήλο, αυτή δηλαδή που στέλνουν από τότε κάθε χρόνο στον θεό μέχρι σήμερα. Όταν λοιπόν αρχίσουν τα σχετικά με την αποστολή της αντιπροσωπείας υπάρχει σε αυτούς νόμος να μένει αγνή η πόλη στο διάστημα αυτό και να μη γίνεται καμιά δημόσια εκτέλεση, πριν φτάσει το πλοίο στη Δήλο και επιστρέψει πάλι πίσω, πράγμα που μερικές φορές διαρκεί πολύ χρόνο, όταν τους βρούνε άνεμοι και τους αποκλείσουν εκεί. Έναρξη της αποστολής αντιπροσωπείας γίνεται όταν ο ιερέας του Απόλλωνα στεφανώσει την πρύμνη του πλοίου. Αυτό συνέβη, όπως είπα, την προηγούμενη της δίκης. Γι' αυτό ο Σωκράτης πέρασε πολύ καιρό στη φυλακή από την καταδίκη μέχρι το θάνατό του.

ΕΧ.: Και τα σχετικά με τον ίδιο τον θάνατο, Φαίδωνα; Τι ειπώθηκε και τι έγινε και ποιοι από τους γνωστούς ήταν στο πλευρό του; Ή μήπως δεν επέτρεψαν οι άρχοντες να παραβρεθεί κανείς, και πέθανε έρημος, δίχως φίλους;

ΦΑΙΔ.: Κάθε άλλο, αντίθετα παραβρέθηκαν κάποιοι, και μάλιστα πολλοί.

ΕΧ.: Δείξου, λοιπόν, πρόθυμος να μας τα αναφέρεις όλα, όσο γίνεται πιο αναλυτικά, εκτός αν

τυχαίνει να έχεις δουλειά.

ΦΑΙΔ.: Αντίθετα, έχω καιρό και θα επιχειρήσω να σας τα διηγηθώ. Για μένα μάλιστα το πιο ευχάριστο πάντα από όλα είναι να θυμάμαι τον Σωκράτη, είτε μιλώντας ο ίδιος γι' αυτόν είτε ακούγοντας κάποιον άλλο.

ΕΧ.: Εξ άλλου, Φαίδωνα, και αυτοί που θα σε ακούσουν έχουν τα ίδια αισθήματα με σένα. Προσπάθησε λοιπόν να μας τα αναφέρεις όλα με όσο μεγαλύτερη ακρίβεια μπορείς.

ΦΑΙΔ.: Στ' αλήθεια, όσο έμεινα κοντά του, τα αισθήματά μου ήταν παράξενα. Γιατί, ενώ παρευρισκόμενοι στον θάνατο ανθρώπου αγαπημένου, δεν με κατέλαβε οίκτος. Μου έδινε, βλέπεις, την εντύπωση ανθρώπου ευτυχισμένου, Εχεκράτη, με τους τρόπους και τα λόγια του, τόσο ατρόμητος και ανώτερος στάθηκε στον θάνατό του, ώστε μου φάνηκε ότι και στον Άδη ακόμα που πάει δεν πηγαίνει χωρίς τη θεϊκή πρόνοια, όμως και εκεί όταν φθάσει θα ευτυχήσει όσο κανένας άλλος. Γι' αυτούς, λοιπόν, τους λόγους δεν ένιωθα σχεδόν καθόλου οίκτο, όπως θα μπορούσε να φανεί φυσικό για κάποιον που παρευρίσκεται σε πένθος. Ούτε πάλι ένιωθα ευχαρίστηση που φιλοσοφούσαμε όπως συνήθως - γιατί και εκείνες τις ώρες τέτοια ήταν η φύση της συζήτησης. Στην πραγματικότητα, με είχε καταλάβει ένα εντελώς αλλόκοτο συναίσθημα και ένας ασυνήθιστος συνδυασμός από ευχαρίστηση ανάμεικτη με λύπη, καθώς σκεφτόμουν ότι σε λίγο εκείνος θα πεθάνει. Αλλά και όλοι οι παρόντες σχεδόν με τον ίδιο τρόπο εκφράζαμε τα συναισθήματά μας, τότε γελώντας, μερικές φορές δακρύζοντας, και ένας από εμάς, ο Απολλόδωρος, ακόμα πιο έντονα. Τον έχεις κάπως υπόψη σου, αυτόν και τη συμπεριφορά του;

ΕΧ.: Και βέβαια.

ΦΑΙΔ.: Εκείνος, λοιπόν, ήταν εξ ολοκλήρου σε αυτή την κατάσταση, και εγώ ωστόσο ήμουν ταραγμένος, όπως και οι άλλοι.

ΕΧ.: Ποιοι έτυχε να παρευρίσκονται, Φαίδωνα;

ΦΑΙΔ.: Τούτος ο Απολλόδωρος ήταν παρών από τους ντόπιους και ο Κριτόβουλος και ο πατέρας του, κι ακόμα ο Ερμογένης, ο Επιγένης, ο Αισχύνης και ο Αντισθένης. Ήταν ο Κτήσιππος από την Παιανία, ο Μενέξενος κι ορισμένοι άλλοι από τους ντόπιους. Ο Πλάτων, θαρρώ, ήταν άρρωστος.

ΕΧ.: Παραβρέθηκαν και κάποιοι ξένοι;

ΦΑΙΔ.: Ναι, ο Σιμμίας βέβαια ο Θηβαίος, ο Κέβης και ο Φαιδωνίδης, κι από τα Μέγαρα ο Ευκλείδης και ο Τερψίων.
ΕΧ.: Για λέγε. Ο Αρίστιππος και ο Κλεόμβροτος παραβρέθηκαν; ΦΑΙΔ.: Όχι βέβαια. Λεγόταν ότι βρίσκονταν στην Αίγινα.

Αφού ο Σωκράτης είπε αυτά, ο Κέβης, παίρνοντας λόγο, είπε: Σωκράτη, τα άλλα, νομίζω, σωστά ειπώθηκαν, τα σχετικά με την ψυχή όμως δημιουργούν μεγάλη δυσπιστία στους ανθρώπους, μήπως τυχόν, όταν αυτή απαλλαγεί από το σώμα, δεν υπάρχει πλέον πουθενά, και μήπως τη μέρα ακριβώς που θα πεθάνει ο άνθρωπος, καταστρέφεται και χάνεται, και μήπως, τη στιγμή που απαλλάσσεται από το σώμα και βγαίνει από αυτό σαν πνοή ή σαν καπνός, διασκορπίζεται, έπειτα φεύγει πετώντας και δεν υπάρχει πλέον πουθενά. Αφού, αν βέβαια υπάρχει κάπου, συγκεντρωμένη στον εαυτό της και απαλλαγμένη από τα κακά που τώρα δα ανέλυσες, θα γεννιόταν στους ανθρώπους μεγάλη και καλή ελπίδα, Σωκράτη, ότι αληθινά είναι όσα λες. Γι' αυτό όμως χρειάζεται κατά πάσα πιθανότητα ουκ ολίγη συζήτηση για να πειστούμε, ότι η ψυχή, όταν πεθάνει ο άνθρωπος, είναι δυνατόν να διατηρεί κάποια δύναμη και φρόνηση.

Αλήθεια λες, Κέβη, είπε ο Σωκράτης. Λοιπόν, τι να κάνουμε; Θέλεις άραγε να συζητήσουμε για τούτα εδώ, αν είναι λογικό να έχουν έτσι ή δεν είναι;

Εγώ τουλάχιστον, είπε ο Κέβης, ευχαρίστως θα άκουγα την άποψή σου σχετικά.

Λοιπόν, συνέχισε εκείνος, ο Σωκράτης δηλαδή, φαντάζομαι ότι αν με άκουγε τώρα κανείς να μιλάω, ακόμα και αν δεν ήταν κωμικός ποιητής, θα έλεγε ότι φλυαρώ και αναφέρομαι σε άσχετα θέματα. Αν λοιπόν και συ νομίζεις, πρέπει να εξετάσουμε το ζήτημα σε βάθος.

Ας το ερευνήσουμε λοιπόν κάπως έτσι, αν δηλαδή βρίσκονται πράγματι στον Άδη οι ψυχές των ανθρώπων που τελεύτησαν ή όχι. Υπάρχει λοιπόν μια παλιά παράδοση, την οποία ήδη

αναφέραμε, που λέει πως φτάνουν πράγματι από εδώ εκεί, και πάλι βέβαια επιστρέφουν εδώ και γεννώνται εκ των νεκρών. Και αν είναι έτσι, να ξαναγεννιούνται δηλαδή από τους πεθαμένους οι ζωντανοί, τι άλλο μπορούμε να υποθέσουμε παρά ότι οι ψυχές μας υπάρχουν εκεί; Γιατί δεν θα μπορούσαν να γεννιούνται πάλι, αν δεν υπήρχαν, και τούτο θα ήταν ικανή απόδειξη ότι έτσι έχουν τα πράγματα, αν όντως γινόταν φανερό ότι από πουθενά αλλού δεν γεννιούνται οι ζώντες παρά από τους

νεκρούς. Αν όμως δεν είναι έτσι, τότε χρειάζεται κάποιο άλλο επιχείρημα.

Βεβαιότατα, είπε ο Κέβης.

Μην εξετάζεις λοιπόν το θέμα αναφερόμενος μόνο στους ανθρώπους, αν θέλεις να το κατανοήσεις πιο εύκολα, αλλά κι αναφερόμενος σε όλα τα ζώα και τα φυτά, και γενικά για όλα όσα υπάρχει γένεση ας εξετάσουμε, γίνονται άραγε όλα κατ' αυτόν τον τρόπο, όχι από κάπου αλλού, αλλά τα αντίθετα από τα αντίθετα, για όσα συμβαίνει να έχουν κάποιο αντίθετο, όπως για παράδειγμα το ωραίο είναι, νομίζω, αντίθετο στο άσχημο, το δίκαιο στο άδικο, και αμέτρητα άλλα που έχουν μεταξύ τους αυτή τη σχέση. Τούτο λοιπόν ας ερευνήσουμε : είναι άραγε αναγκαίο, για όσα υπάρχει κάποιο αντίθετο, να μην προκύπτει το καθένα από πουθενά αλλού παρά μόνο από το αντίθετο προς αυτό. Παράδειγμα: όταν κάτι γίνεται μεγαλύτερο, δεν ισχύει κατ' ανάγκην ότι από μικρότερο που ήταν πρωτύτερα έγινε ύστερα μεγαλύτερο;

Ναι.

Άρα λοιπόν, κι αν γίνει μικρότερο, από μεγαλύτερο που ήταν πρωτύτερα θα γίνει ύστερα μικρότερο;

Έτσι είναι, είπε.

Και βέβαια από κάτι ισχυρότερο το πιο αδύναμο, και από κάτι πιο αργό το ταχύτερο;

Ασφαλώς.

Για πες. Αν κάτι χειρότερο, από καλύτερο που ήταν δεν γίνεται, κι αν δικαιότερο από πιο άδικο;

Πως αλλιώς;

Αρκετό λοιπόν, είπε, δεν είναι αυτό, ότι δηλαδή όλα γίνονται κατ' αυτόν τον τρόπο, από τα αντίθετα δηλαδή τα αντίθετά τους;

Βεβαίως.

Και τώρα πες. Σε αυτά τα πράγματα δεν συμβαίνει και το εξής; Μεταξύ δηλαδή του ενός και του άλλου δεν υπάρχουν πάντα, εφόσον αυτά είναι δυο, και δυο γενέσεις, αφενός από το πρώτο προς το δεύτερο και αφετέρου από το δεύτερο προς το πρώτο. Μεταξύ ενός μεγαλύτερου και ενός

μικρότερου πράγματος δεν υπάρχει η αύξηση και η μείωση, και έτσι λέμε ότι το ένα αυξάνεται και το άλλο μειώνεται;

Ναι, είπε.

Αλλά και το να ξεχωρίζεται κάτι και να συνενώνεται, το να ψύχεται και να θερμαίνεται, και όλα ανεξαιρέτως έτσι δεν έχουν, έστω και αν σε ορισμένες περιπτώσεις δεν υπάρχουν αντίστοιχες λέξεις, στην πράξη όμως σε όλες τις περιπτώσεις κατ' ανάγκη έτσι δεν συμβαίνει, σε κάθε περίπτωση δηλαδή το ένα να γίνεται από το άλλο και η γένεση να είναι μεταξύ τους αμφίδρομη;

Και βέβαια, απάντησε εκείνος.

Για λέγε, είπε, για το «ζω» υπάρχει κάτι αντίθετο, όπως ακριβώς για το «είμαι ξύπνιος» το «είμαι κοιμισμένος»;

Και βέβαια, είπε.

Ποιο;

Το «είμαι νεκρός», είπε.

Επομένως, αυτά δεν γίνονται το ένα από το άλλο, εφόσον είναι αντίθετα, και οι γενέσεις μεταξύ τους δεν είναι άραγε δύο, εφόσον αυτά είναι δύο;

Πως αλλιώς;

Για το ένα λοιπόν ζεύγος αντιθέτων, είπε, που τώρα θα ανέφερα, θα μιλήσω εγώ, ο Σωκράτης, για το ίδιο το ζεύγος και για τις γενέσεις. Για το άλλο εσύ. Λέω λοιπόν: από τη μια μεριά το «είμαι κοιμισμένος», από την άλλη το «είμαι ξύπνιος» και από το «είμαι κοιμισμένος» προκύπτει το «είμαι ξύπνιος» και από το «είμαι ξύπνιος» το «είμαι κοιμισμένος», και οι γενέσεις αυτών των δυο είναι στη μια περίπτωση το «αποκοιμιέμαι» και στην άλλη το «αφυπνίζομαι». Σου φτάνει ή όχι;

Και βέβαια.

Πες μου λοιπόν και συ τα αντίστοιχα για τη ζωή και το θάνατο. Δεν λες ότι το «είμαι νεκρός» είναι αντίθετο από το «ζω»;

Το

λέω.

Και ότι γίνονται το ένα από το άλλο;

Ναι.

Επομένως, ποιο είναι αυτό που γίνεται από το ζωντανό;

Το νεκρό, είπε.

Και ποιο από το νεκρό; συνέχισε.

Είμαι αναγκασμένος να ομολογήσω ότι είναι το ζωντανό.

Άρα, Κέβη, εκ νεκρών δεν γίνονται και τα ζωντανά και οι ζωντανοί;

Έτσι φαίνεται, είπε.

Άρα οι ψυχές μας υπάρχουν στον Άδη, είπε.

Καθώς φαίνεται.

Λοιπόν, από τις δυο γενέσεις που έχουμε σ' αυτό το ζεύγος αντιθέτων, η μια τουλάχιστον δεν είναι όντως ξεκάθαρη; Το «πεθαίνω» είναι πάνω κάτω ξεκάθαρο, έτσι; ή όχι;

Και βέβαια, είπε.

Και τι θα κάνουμε στη συνέχεια; είπε. Δεν θα ανταποδώσουμε και την αντίθετη γένεση, αλλά στην περίπτωση αυτή θα μείνει η φύση χωλή; Δεν είναι αναγκαίο να αποδώσουμε στο «πεθαίνω» κάποια γένεση αντίθετή του;

Οπωσδήποτε, είπε. Και ποια είναι αυτή; Το «αναβιώνω».

Λοιπόν, είπε αυτός, αν όντως υπάρχει η αναβίωση, γένεση από τους νεκρούς προς τους ζωντανούς δεν θα ήταν ακριβώς αυτό, η αναβίωση;

Βέβαια.

Άρα συμφωνούμε και σ' αυτό, ότι οι ζωντανοί γίνονται από τους νεκρούς όχι λιγότερο απ'ότι οι νεκροί από τους ζωντανούς. Αν αυτό ισχύει, τότε αποτελεί ικανή, απ'ότι ήδη φαινόταν, ένδειξη για το ότι οι ψυχές των νεκρών υπάρχουν κάπου, και από κει βέβαια ξαναγεννιούνται.

Νομίζω, Σωκράτη, είπε, από όσα έχουμε κοινώς αποδεχτεί, ότι αναγκαστικά έτσι είναι.

Δες λοιπόν τώρα, Κέβη, ότι δεν είχαμε άδικο να συμφωνήσουμε, καθώς μου φαίνεται. Γιατί, αν δεν ανταποδώσουμε αμοιβαία στα αντίθετα την αμφίδρομη γένεση, διαγράφοντας τρόπον τινά ένα κύκλο, κι αν η γένεση ήταν ευθεία, από το ένα μόνο αντίθετο προς το αντικρινό του, και δεν επανέστρεφε, ούτε καν έστρεφε, καταλαβαίνεις βέβαια ότι όλα τα πράγματα θα είχαν τελικά την ίδια μορφή, θα πάθαιναν όλα το ίδιο και θα έπαυαν να γίνονται;

Πως αυτό; είπε.

Δεν είναι δύσκολο να καταλάβεις αυτό που λέω. Ας υποθέσουμε ότι υπάρχει το «αποκοιμιέμαι», αλλά ότι το «αφυπνίζομαι» δεν είναι αμοιβαίο και δεν γίνεται από το κοιμώμενο. Καταλαβαίνεις βέβαια ότι όλα τα πράγματα στην τελική τους κατάσταση θα έκαναν την ιστορία του Ενδυμίωνα να φαίνεται κούφια λόγια και να μην έχει πού να εφαρμοστεί, αφού και όλα τα άλλα θα βρίσκονταν στην ίδια κατάσταση με αυτόν,

δηλαδή θα κοιμούνταν. Κι αν όλα συνενώνονταν και δεν ξεχώριζαν μεταξύ τους, γρήγορα θα γινόταν πραγματικότητα η ρήση του Αναξαγόρα: «όλα τα πράγματα μαζί». Επίσης έτσι, φίλε Κέβη, αν πέθαιναν όλα όσα έχουν μερίδιο στη ζωή και αν, αφού πέθαιναν, τα νεκρά διατηρούσαν την ίδια μορφή και δεν επανέρχονταν στη ζωή, τότε δεν είναι άραγε πολύ αναγκαίο να είναι στο τέλος όλα νεκρά και να μη ζει τίποτε; Γιατί, αν το ζωντανό γινόταν από κάτι άλλο και αν το ζωντανό πέθαινε, τότε πως στην ευχή θα γινόταν να μην τα καταπίνει όλα ο θάνατος;

Δεν θα γινόταν νομίζω, Σωκράτη, είπε ο Κέβης, αντίθετα μου φαίνεται ότι από κάθε άποψη λες την αλήθεια.

Όπως μου φαίνεται, Κέβη, είπε, έτσι κι όχι αλλιώς έχουν τα πράγματα, κι εμείς δεν πλανιόμαστε συμφωνώντας στο θέμα αυτό, αλλά πράγματι η αναβίωση υπάρχει, οι ζωντανοί γίνονται από τους νεκρούς, οι ψυχές των νεκρών υπάρχουν [και η τύχη των αγαθών ψυχών είναι καλύτερη, ενώ των κακών χειρότερη].

Εξ άλλου, είπε ο Κέβης, παίρνοντας το λόγο, και σύμφωνα με εκείνο το επιχείρημα, Σωκράτη, αν ισχύει, που συνήθιζες συχνά να αναφέρεις, ότι δηλαδή για μας η μάθηση δεν είναι στην

πραγματικότητα παρά ανάμνηση, - και σύμφωνα μ' αυτό, λοιπόν, είναι αναγκαίο να έχουμε μάθει, σε κάποιο προηγούμενο χρόνο, αυτά που τώρα ανακαλούμε στη μνήμη μας. Αυτό θα ήταν αδύνατον, αν η ψυχή μας δεν υπήρχε κάπου πρώτου πάρει τούτη εδώ την ανθρώπινη μορφή. Ωστε και με αυτό το σκεπτικό, η ψυχή είναι, καθώς φαίνεται, κάτι αθάνατο.

Ωστόσο, Κέβη, είπε ο Σιμμίας παίρνοντας το λόγο, με ποιον τρόπο αποδεικνύεται; Για θύμισέ μου,

γιατί αυτή τη στιγμή δεν θυμάμαι πολύ καλά.

Με ένα συλλογισμό, είπε ο Κέβης, τον καλύτερο, ότι, όταν ερωτώνται οι άνθρωποι, αν κάποιος τους υποβάλλει τη σωστή ερώτηση, αυτοί λένε για όλα πως πραγματικά έχουν - ωστόσο, αν δεν υπήρχε πράγματι μέσα τους γνώση και ορθή κρίση, δεν θα ήταν σε θέση να το κάνουν - έπειτα, αν περάσει κανείς στα γεωμετρικά σχήματα ή κάτι άλλο παρόμοιο, εδώ μπορεί με βεβαιότητα να πει κατηγορηματικά ότι έτσι έχει το θέμα.

Αν δεν πείθεσαι με αυτό το σκεπτικό, Σιμμία, είπε ο Σωκράτης, για δεσ μήπως, αν εξετάσεις το θέμα κάπως έτσι, συμεριστείς την άποψή μου. Δεν πιστεύεις λοιπόν ότι αυτό που αποκαλούμε μάθηση είναι ανάμνηση;

Δεν είναι ότι δεν [σε] πιστεύω, απάντησε ο Σιμμίας, αλλά χρειάζεται να πάθω, είπε,

αυτό για το οποίο γίνεται λόγος, να το επαναφέρω στη μνήμη μου. Απ' όσα προσπάθησε να αναφέρει ο

Κέβης έχω σχεδόν ήδη θυμηθεί και πείστηκα. Ωστόσο, δεν θα άκουγα με λιγότερη προσοχή τώρα με ποιον τρόπο εσύ επιχείρησες να το αναλύσεις.

Μ' αυτόν εδώ τον τρόπο, απάντησε εκείνος. Διότι συμφωνούμε βέβαια ότι, αν κάποιος ξαναφέρει στη μνήμη του κάτι, θα πρέπει να το έχει γνωρίσει κάποια στιγμή προηγουμένως.

Βέβαια, είπε.

Άραγε και σε τούτο εδώ δεν συμφωνούμε, ότι δηλαδή, όταν η γνώση παρουσιάζεται με κάποιον

ανάλογο τρόπο, είναι ανάμνηση; Ποιον τρόπο εννοώ; Αυτόν εδώ. Αν κάποιος, βλέποντας ή ακούγοντας ένα πράγμα ή προσλαμβάνοντάς το με κάποια άλλη αίσθηση, δεν

γνωρίζει μόνο αυτό, αλλά φέρνει στο μυαλό του και κάτι άλλο, που δεν είναι

αντικείμενο της ίδιας γνώσης αλλά κάποιας άλλης, άραγε δεν έχουμε δίκαιο να ισχυριστούμε ότι ανακάλεσε στη μνήμη του αυτό του οποίου την έννοια συνέλαβε;

Πως αυτό;

Ας πούμε για παράδειγμα: άλλο πράγμα, φαντάζομαι, το να γνωρίζουμε τον άνθρωπο κι άλλο τη λύρα.

Πως μπορώ να το αρνηθώ;

Δεν αγνοείς βέβαια ότι οι εραστές, όταν δουν λύρα ή φόρεμα ή κάποιο άλλο αντικείμενο που χρησιμοποιούν συνήθως οι αγαπημένοι τους, παθαίνουν το εξής: αναγνωρίζοντας τη λύρα έρχεται στη σκέψη τους και η μορφή του νεαρού στον οποίο ανήκει η λύρα; Αυτό λοιπόν είναι ανάμνηση. Όπως ακριβώς πολλές φορές κάποιος που είδε τον Σιμμία θυμήθηκε τον Κέβη, και θα μπορούσαν να υπάρξουν χιλιάδες τέτοια παραδείγματα.

Χιλιάδες πράγματι, μα τον Δία, είπε ο Σιμμίας.

Λοιπόν, συνέχισε αυτός, τούτο δεν είναι ένα είδος ανάμνησης; Κυρίως μάλιστα όταν το πάθει κάποιος για πράγματα που με τον καιρό και επειδή έχει πάψει να τα ερευνά τα έχει πια ξεχάσει;

Και βέβαια, είπε.

Για πες, συνέχισε εκείνος. Υπάρχει περίπτωση να δει άλογο ζωγραφισμένο και λύρα

ζωγραφισμένη και να θυμηθεί τον άνθρωπο, ή να δει τον Σιμμία ζωγραφισμένο και να θυμηθεί τον Κέβη;

Βέβαια.

Και τον Σιμμία λοιπόν αν δει ζωγραφισμένο, δεν θα θυμηθεί τον ίδιο τον Σιμμία;

Έτσι είναι, είπε.

Λοιπόν, σε όλες αυτές τις περιπτώσεις, δεν συμβαίνει άραγε να προξενείται η ανάμνηση και από τα όμοια και από τα ανόμοια;

Συμβαίνει.

Αλλά, όταν από τα όμοια ξαναφέρει κάποιος στο νου του κάτι, δεν είναι άραγε αναγκαίο να πάθει επιπλέον τούτο εδώ, να σκέπτεται δηλαδή αν αυτό υστερεί ή όχι ως προς την ομοιότητα από εκείνο που έφερε στο νου του;

Κατ' ανάγκην, είπε.

Ερεύνησε λοιπόν αν αυτά έχουν ως εξής: Λέμε ότι υπάρχει κάτι ίσο, και αναφερόμαστε όχι σε ξύλο ίσο με ξύλο ούτε σε πέτρα με πέτρα ούτε σε κάτι άλλο αυτού του είδους, αλλά πέρα από όλα αυτά, υπάρχει κάτι άλλο, αυτό τούτο το ίσο. Να πούμε ότι αυτό είναι κάτι ή να πούμε ότι δεν είναι;

Ας το πούμε βέβαια, μα τον Δία, είπε ο Σιμμίας, και πολύ μάλιστα. Και γνωρίζουμε τι όντως είναι αυτό; Βέβαια, απάντησε εκείνος.

Από πού λάβαμε γνώση αυτού; Μήπως από αυτά που λέγαμε λίγο πριν, από ξύλα ή πέτρες ή κάποια άλλα, αφού παρατηρήσαμε ότι είναι ίσα, απ' αυτά δεν σκεφτήκαμε εκείνο, που είναι

διαφορετικό από τούτα; Ή μήπως δεν σου φαίνεται διαφορετικό; Ερεύνησε τώρα το θέμα και από την εξής σκοπιά: άραγε οι ίσες πέτρες και τα ξύλα μερικές φορές, παρ' όλο που διατηρούν την ταυτότητά τους, δεν φαίνονται στον έναν ίσα και στον άλλον όχι;

Βέβαια.

Για πες. Αυτά τούτα τα ίσα υπάρχουν περιπτώσεις όπου σου φάνηκαν άνισα, ή αλλιώς η ισότητα σου φάνηκε ανισότητα;

Ουδέποτε, Σωκράτη.

Άρα δεν είναι το ίδιο πράγμα, συνέχισε αυτός, αυτά εδώ τα ίσα, και αυτό τούτο το ίσο.

Με κανένα τρόπο, απ' ό,τι νομίζω, Σωκράτη.

Αλλά μήπως από αυτά ακριβώς τα ίσα, είπε, που είναι διάφορα από εκείνο το ίσο, δεν είναι που είχες συλλάβει και αποκτήσει τη γνώση εκείνου;

Αλήθεια λες, είπε.

Και βέβαια είτε είναι όμοιο είτε είναι ανόμοιο με αυτά;

Και βέβαια.

Άλλωστε δεν έχει καμιά διαφορά, είπε εκείνος. Γιατί, αν, βλέποντας ένα πράγμα, είπε, εξαιτίας αυτού που είδες σκεφτείς κάτι άλλο, είτε όμοιο είτε ανόμοιο, αυτό είναι κατ' ανάγκην ανάμνηση.

Και βέβαια.

Για πες. Συνέχισε εκείνος. Παθαίνουμε, αλήθεια, κάτι ανάλογο με τα ίσα που είναι μέσα στα ξύλα και που μόλις αναφέραμε; θεωρούμε άραγε ότι αυτά είναι ίσα με τον τρόπο ακριβώς αυτού που είναι ίσο καθ' αυτό; τους λείπει κάτι ώστε να είναι όπως το ίσο ή τίποτα;

Τους λείπει, είπε, και πολύ μάλιστα.

Συμφωνούμε λοιπόν ότι, όταν κάποιος, αντικρίζοντας κάτι, σκεφτεί: «αυτό που τώρα εγώ βλέπω τείνει να είναι όπως κάποιο άλλο από τα όντα, υπολείπεται όμως και δεν μπορεί να είναι όπως εκείνο, αλλά αντίθετα είναι κατώτερο», είναι αναγκαίο, αυτός που σκέφτεται τούτο να είχε την ευκαιρία να δει προηγουμένως εκείνο το οποίο λέει ότι μοιάζει, όντας ωστόσο ελλιπέστερο;

Κατ' ανάγκην.Λοιπόν; Το ίδιο, ναι ή όχι, δεν έχουμε πάθει κι εμείς με τα ίσα και αυτό τούτο το ίσο; Οπωσδήποτε.

Άρα αναγκαστικά και εμείς πρέπει να έχουμε δει το ίσο προηγουμένως, πριν από τη στιγμή που, αντικρίζοντας για πρώτη φορά τα ίσα πράγματα, σκεφτήκαμε ότι όλα αυτά λαχταρούν να είναι όπως το ίσο, πλην όμως είναι ελλιπή σε σχέση με αυτό.

Έτσι είναι.

Συμφωνούμε όμως και σε αυτό εδώ, ότι από πουθενά αλλού δεν έχει ξεκινήσει και ούτε μπορεί να ξεκινήσει η σκέψη αυτή παρά μόνο από την όραση, την αφή ή κάποια άλλη από τις αισθήσεις. Σε όλα αυτά, λέω, συμβαίνει το ίδιο ακριβώς.

Το ίδιο ακριβώς, Σωκράτη, όσον αφορά τουλάχιστον αυτό που θέλει να πει το επιχείρημα.

Όπως και να έχει το πράγμα, οι αισθήσεις πρέπει να είναι εκείνες που θα μας κάνουν

να σκεφτούμε ότι όλα τα πράγματα που ανήκουν στη σφαίρα των αισθήσεων λαχταρούν αυτό που είναι ίσο και ότι είναι ελλιπέστερα απ' αυτό. Ή πώς να το διατυπώσουμε;

Έτσι.

Επομένως, πριν αρχίσουμε να βλέπουμε και να ακούμε ή να έχουμε οποιοδήποτε άλλο αίσθημα, πρέπει να είχαμε την ευκαιρία να λάβουμε γνώση του τι είναι αυτό τούτο το ίσο, αν επρόκειτο να αναγάγουμε τα ίσα που προέρχονται από τη σφαίρα των αισθήσεων σε αυτό, επειδή όλα βέβαια έχουν την επιθυμία να είναι όπως εκείνο, πλην όμως είναι κατώτερά του.

Κατ' ανάγκην, απ' όσα είπαμε πριν, Σωκράτη.

Ωστόσο, με το που γεννηθήκαμε, αμέσως δεν αρχίσαμε να βλέπουμε και να ακούμε και να έχουμε τις άλλες αισθήσεις;

Βέβαια.

Έπρεπε λοιπόν, λέμε, να είχαμε λάβει πριν από αυτά γνώση του ίσου;

Ναι.

Πριν να γεννηθούμε επομένως, απ' ό,τι φαίνεται, πρέπει αναγκαστικά να την είχαμε λάβει.

Έτσι φαίνεται.

Συνεπώς, αν γεννηθήκαμε κατέχοντάς την, αφού την λάβαμε πριν γεννηθούμε, δεν γνωρίζαμε και πριν γεννηθούμε και τη στιγμή ακριβώς που γεννιόμαστε όχι μόνο το ίσο, το μεγαλύτερο και το μικρότερο, αλλά και όλα ανεξαιρέτως τα παρόμοια; Γιατί εδώ δεν κάνουμε περισσότερο λόγο για το ίσο απ' ό,τι γι' αυτό τούτο το ωραίο και αυτό τούτο το καλό και το δίκαιο και το όσιο και γενικά, όπως συνηθίζω να λεω, για όλα αυτά που σημαδεύουμε με τη σφραγίδα «αυτό που όντως είναι αυτό» και στις ερωτήσεις που θέτουμε και στις απαντήσεις που δίνουμε. Συνεπώς, εμείς πρέπει αναγκαστικά να έχουμε λάβει γνώση όλων αυτών προτού γεννηθούμε.

Έτσι είναι.

Και αν, αφού την αποκτήσαμε, δεν τη λησμονούμε κάθε φορά, τότε γεννιόμαστε πάντα γνωρίζοντας και πάντα γνωρίζουμε για όλη μας τη ζωή. Διότι αυτό είναι γνώση: αφού αποκτήσει κάποιος τη γνώση κάποιου πράγματος, να την κρατά και να μην τη χάνει. Ή μήπως αυτό δεν ονομάζουμε λήθη, Συμμία, την απώλεια της γνώσης;

Χωρίς αμφιβολία, Σωκράτη, είπε.

Αν πάλι υποθέσουμε, σκέφτομαι, ότι την αποκτήσαμε προτού γεννηθούμε και τη χάσαμε με τη γέννησή μας, και στη συνέχεια, χρησιμοποιώντας τις αισθήσεις, ξαναποκτούμε σε σχέση με αυτά τη γνώση που είχαμε κάποια στιγμή προηγουμένως, αυτό που αποκαλούμε μάθηση δεν θα ήταν άραγε επαναπόκτηση της γνώσης που μας ανήκει; Αν λοιπόν το ονομάσαμε «επαναφέρω στη μνήμη μου», σωστά δεν θα μιλούσαμε;

Βεβαίως.

Γιατί είναι πράγματι δυνατόν, έτσι τουλάχιστον φάνηκε, αφού αντιληφθεί κάποιος ή δει ή ακούσει ή έχει οποιοδήποτε άλλο αίσθημα, από αυτό να έρθει στο νου του κάτι άλλο, το οποίο είχε λησμονήσει και προς το οποίο πλησίαζε το αντικείμενο των αισθήσεών του, όντας ανόμοιο ή όμοιο με αυτό. Ωστε, καθώς λέω, ένα από τα δύο συμβαίνει: ή γεννηθήκαμε γνωρίζοντας αυτά τούτα και τα γνωρίζουμε όλοι εφ' όρου ζωής, ή, μετά τη γέννηση, εκείνοι που λέμε ότι τα μαθαίνουν, άλλο δεν κάνουν παρά να τα ξαναφέρουν στη μνήμη τους, και η μάθηση είναι ανάμνηση.

Έτσι είναι, και πολύ μάλιστα, Σωκράτη.

Ποιο από τα δυο λοιπόν θα διαλέξεις, Σιμμία; Ότι έχουμε γεννηθεί γνωρίζοντας ή ότι ξαναφέρνουμε αργότερα στη μνήμη μας εκείνα των οποίων προηγουμένως είχαμε λάβει γνώση;

Δεν μπορώ, Σωκράτη, να διαλέξω προς το παρόν.

Για πες όμως. Μπορείς να διαλέξεις σε τούτο εδώ, και ποια είναι η γνώμη σου; Αν ένας άνθρωπος γνωρίζει σε βάθος αυτά, μπορεί να εκφέρει σχετικά εμπειριστατωμένη άποψη ή όχι; Αναγκαστικά μπορεί, Σωκράτη, είπε. Νομίζεις στ' αλήθεια ότι όλοι μπορούν να εκφέρουν άποψη για αυτά που λέγαμε τώρα δα;

Πολύ θα το ήθελα, είπε ο Σιμμίας, αλλά πολύ περισσότερο φοβούμαι μήπως αύριο τέτοια ώρα δεν υπάρχει πια κανείς που να μπορεί να το κάνει επάξια.

Άρα δεν θεωρείς, Σιμμία, είπε, ότι όλοι ανεξαιρέτως τα γνωρίζουν. Με κανέναν τρόπο. Άρα επαναφέρουν στη μνήμη τους όσα έμαθαν κάποτε; Κατ' ανάγκη.

Πότε έλαβαν οι ψυχές μας τη γνώση αυτών; Όχι πάντως τη στιγμή που γεννηθήκαμε άνθρωποι.

Κάθε άλλο.

Άρα πρωτύτερα.

Ναι.

Άρα, Σιμμία, υπήρχαν και πρωτύτερα οι ψυχές, πριν να υπάρξουν υπό μορφή ανθρώπου, χωριστά από τα σώματα και διέθεταν σκέψη.

Εκτός αν λαμβάνουμε αυτές τις γνώσεις ταυτόχρονα με τη γέννησή μας, γιατί αυτός είναι ο μόνος χρόνος που απομένει.

Ας είναι, σύντροφε. Σε ποιον όμως άλλο χρόνο τις χάνουμε; - γιατί βέβαια δεν γεννιόμαστε έχοντάς τες, όπως πριν λίγο ομολογήσαμε. Ή μήπως τις χάνουμε ενόσω χρόνω τις αποκτούμε; Ή έχεις να προτείνεις κάποιον άλλο χρόνο;

Καθόλου Σωκράτη, απλώς χωρίς να το καταλάβω είπα κάτι χωρίς νόημα.

Λοιπόν, είπε, έτσι άραγε δεν έχουν τα πράγματα για μας, Σιμμία; Αν υπάρχουν αυτά που συνεχώς επαναλαμβάνουμε, δηλαδή κάποιο ωραίο και καλό και κάθε ανάλογη ουσία, και σε αυτήν, ανάγουμε ό,τι προέρχεται από τις αισθήσεις, βρίσκοντάς την να προϋπάρχει και να μας ανήκει, και παραβάλουμε αυτά με εκείνη, είναι αναγκαίο, όπως υπάρχουν και αυτά (οι ουσίες), κατά τον ίδιο τρόπο να υπάρχει και η ψυχή μας πριν εμείς γεννηθούμε. Αν όμως δεν υπάρχουν αυτά, το επιχείρημά μας δεν θα διατυπωνόταν άσκοπα; Έτσι άραγε δεν έχουν τα πράγματα, και δεν είναι εξίσου αναγκαίο να υπάρχουν και αυτά και οι ψυχές μας προτού ακόμα εμείς γεννηθούμε, και αν δεν υπάρχουν αυτά, τότε ούτε και οι ψυχές;

Και πολύ μάλιστα, Σωκράτη, είπε ο Σιμμίας, ισχύει, μου φαίνεται, η ίδια αναγκαιότητα, και σε καλό δρόμο οδηγείται το επιχείρημα, ότι δηλαδή κατά τον ίδιο τρόπο υπάρχει προτού γεννηθούμε και η ψυχή μας και η ουσία που τώρα αναφέρει; Γιατί για μένα δεν υπάρχει πράγμα πιο ξεκάθαρο απ' αυτό, ότι δηλαδή όλα τα πράγματα αυτής της συνομοταξίας υπάρχουν στον ύψιστο βαθμό, το ωραίο και το καλό και όλα τα άλλα που τώρα δα ανέφερες. Θεωρώ μάλιστα ότι αποδείχτηκε ικανοποιητικά.

Και ο Κέβης τι θεωρεί; είπε ο Σωκράτης, γιατί πρέπει να πείσουμε και τον Κέβη.

Είναι ικανοποιημένος, είπε ο Σιμμίας, καθώς φαντάζομαι, παρ' όλο που δεν υπάρχει άνθρωπος πιο επίμονος απ' αυτόν στο να θέτει υπό αμφισβήτηση τα επιχειρήματα. Φαντάζομαι όμως ότι γι' αυτό έχει πειστεί αρκετά, ότι δηλαδή η ψυχή μας υπήρχε προτού γεννηθούμε. Αν όμως θα συνεχίζει να υπάρχει και αφού πεθάνουμε, αυτό ούτε καν για μένα τον ίδιο δεν έχει αποδειχθεί, Σωκράτη, αλλά υπάρχει ακόμα μπροστά μας εκείνο που τώρα δα ανέφερε ο Κέβης, η γνώμη των

πολλών, μήπως, την ώρα που πεθαίνει ο άνθρωπος, η ψυχή διασκορπίζεται και αυτό είναι το τέλος της ύπαρξής της. Γιατί τι εμποδίζει να γεννάται και να συγκροτείται

ξεκινώντας από κάποια άλλη αρχή και να υπάρχει προτού φτάσει σε ανθρώπινο

σώμα, πλην, αφού έρθει σε αυτό και απαλλαγεί από αυτό, να φτάνει και η ίδια στο τέλος της και να καταστρέφεται;

Σωστά μιλάς, Σιμμία, είπε ο Κέβης. Γιατί, απ' ό,τι φαίνεται, έχει αποδειχθεί κατά κάποιο τρόπο μονάχα το μισό από αυτό που πρέπει, το ότι δηλαδή η ψυχή μας υπήρχε προτού γεννηθούμε εμείς. Πρέπει όμως επιπροσθέτως να αποδειχθεί ότι, ακόμα κι όταν πεθάνουμε, θα υπάρχει όχι λιγότερο απ' ό,τι πριν γεννηθούμε, αν είναι να φτάσει στον σκοπό της η απόδειξη.

Ωστόσο είναι και τώρα αποδεδειγμένο, Σιμμία και Κέβη, είπε ο Σωκράτης, αν θέλατε να συνδυάσετε σε ένα επιχείρημα αυτό και εκείνο στο οποίο προηγουμένως συμφωνήσαμε, ότι δηλαδή καθετί που ζει προέρχεται από αυτό που έχει ήδη πεθάνει. Γιατί, αν μεν υπάρχει η ψυχή και προηγουμένως και αν, από την άλλη, είναι ανάγκη γι' αυτήν να έρθει στη ζωή και να γεννάται όχι από κάποια άλλη αρχή αλλά από τον θάνατο και από την κατάσταση του θανάτου, δεν θα ήταν αναγκαίο να υπάρχει και όταν πεθάνει κάποιος, αφού μάλιστα πρέπει πάλι να γεννηθεί; *Είναι*

λοιπόν και τώρα αποδεδειγμένο αυτό ακριβώς που λέτε. Ωστόσο, μου δίνεις την εντύπωση, και συ και ο Σιμμίας, ότι ευχαρίστως θα επεξεργαζόσαστε ακόμα πιο πολύ σε βάθος το επιχείρημα και ότι φοβάστε, όπως τα παιδιά, μήπως στ' αλήθεια ο άνεμος τη φουσά, καθώς αυτή βγαίνει από το σώμα, και τη διασκορπίζει, ιδίως μάλιστα αν τύχει να πεθάνει κάποιος όχι με νηνεμία αλλά με δυνατόν αέρα.

Και ο Κέβης, γελώντας, είπε: Σαν να φοβόμαστε, Σωκράτη! Προσπάθησε λοιπόν να μας αλλάξεις γνώμη. Μπορεί όμως να μην είμαστε εμείς που φοβόμαστε, αλλά

ίσως υπάρχει μέσα μας ένα παιδί που φοβάται τέτοιου είδους πράγματα. Αυτό λοιπόν προσπάθησε να μεταπίσεις να μη φοβάται το θάνατο όπως τα μορμολύκεια.

Πρέπει ωστόσο να του λέτε κάθε μέρα μια **επωδή**, μέχρις ότου το απαλλάξετε από τον φόβο. Που, Σωκράτη, είπε, να προσλάβουμε επωδό καλό σε αυτά, μια που εσύ, είπε, μας αφήνεις.

Μεγάλη είναι η Ελλάδα, Κέβη, και υπάρχουν σ' αυτήν πολλοί αγαθοί άνθρωποι. Πολλές είναι και οι φυλές των βαρβάρων. Ανάμεσα σε αυτούς πρέπει να ερευνήσετε για έναν τέτοιον επωδό, χωρίς να τσιγκουνευτείτε ούτε χρήματα ούτε κόπους, γιατί δεν υπάρχει πράγμα πιο σημαντικό για να ξοδεύετε χρήματα. Πρέπει όμως να ψάχνετε και ανάμεσά σας, γιατί ίσως δεν βρείτε άλλους να το κάνουν καλύτερα από σας.

Εντάξει, θα το κάνουμε αυτό, είπε ο Κέβης. Ας επανέλθουμε όμως εκεί που αφήσαμε τη συζήτηση, αν σου κάνει ευχαρίστηση.

Αντίθετα, με ευχαριστεί και πολύ μάλιστα. Πώς να μην με ευχαριστεί;

Καλά τα λες, είπε.

.....

.....

Το να επιμένει κανείς βέβαια ότι τα πράγματα έχουν όπως εγώ περιέγραφα δεν ταιριάζει σε άνθρωπο που έχει μυαλό. Ότι όμως αυτά ή παρόμοια ισχύουν για τις ψυχές μας και τους τρόπους διαμονής τους (εφόσον βέβαια η ψυχή είναι, απ' ό,τι φαίνεται, αθάνατη) είναι, κατά την άποψή μου, κάτι που πρέπει και αξίζει να διακινδυνεύσει κανείς πιστεύοντας ότι έτσι έχουν τα πράγματα – ωραίος είναι ο κίνδυνος αυτός – και χρειάζεται να επαναλαμβάνει σαν επωδό στον εαυτό του αυτά. Τούτος βέβαια είναι κι ο λόγος που τραβάω σε μάκρος τον μύθο.

Χάρη λοιπόν στην πίστη αυτή, πρέπει να μη φοβάται για την ψυχή του ο άνθρωπος που στη ζωή του δεν λογάριζε τις σωματικές ηδονές και τους στολισμούς που όχι μόνον του είναι ξένοι, αλλά, όπως φρονεί, φέρνουν μάλλον το αντίθετο αποτέλεσμα, ενώ αντίθετα φρόντιζε ιδιαίτερος για τις απολαύσεις που έχουν σχέση με τη μάθηση. Αυτός, που στόλισε την ψυχή του όχι με ξένο αλλά με τον δικό της στολισμό, με σωφροσύνη και δικαιοσύνη, ανδρεία, ελευθερία κι αλήθεια,

περιμένει έτοιμος να αρχίσει την πορεία προς τον Άδη. Εσείς, βέβαια, Σιμμία, Κέβη κι οι άλλοι, κάποια στιγμή αργότερα θα πάρετε τον δρόμο. Εμένα όμως ήδη με καλεί, που θα έλεγε κι ένας τραγικός ήρωας, η ειμαρμένη. Ήρθε λοιπόν πια η ώρα να πάω για λουτρό, γιατί είναι καλύτερα θαρρώ να πλυθώ μόνος μου προτού πω το δηλητήριο και να μη βάζω τις γυναίκες σε μπελάδες να πλένουν το νεκρό μου.

Μετά απ' αυτά τα λόγια του Σωκράτη, ο Κρίτων: Έχει καλώς, Σωκράτη, είπε. Τι παραγγελίες όμως αφήνεις σε μένα ή σε αυτούς εδώ, σχετικά με τα παιδιά σου ή σχετικά με κάποιο άλλο θέμα, όποιο κι αν είναι, που θα μπορούσαμε να κάνουμε για να σ' ευχαριστήσουμε;

Αυτά ακριβώς που λέω πάντα, Κρίτωνα, δεν έχω να πω τίποτα καινούργιο. Φροντίζοντας και δουλεύοντας τον εαυτό σας, χάρη θα κάνετε σε μένα, σε ό,τι αφορά και στους εαυτούς σας, έστω κι αν δεν δεσμευτείτε τώρα. Αν αντίθετα αμελείτε τους εαυτούς σας και δεν θέλετε να ζείτε στα χνάρια, σαν να λέμε, όσων ειπώθηκαν μόλις αλλά και στο παρελθόν, ακόμα κι αν αναλάβετε τώρα σοβαρές και πολλές

δεσμεύσεις, δεν θα προχωρήσετε ούτε βήμα.

Θα βάλουμε τα δυνατά μας, είπε, να τα εφαρμόσουμε. *Εσένα όμως πως πρέπει να σε θάψουμε;*

Όπως σας αρέσει, είπε, αρκεί να με πιάσετε και να μη σας ξεφύγω. Και γελώντας γλυκά, έστρεψε το βλέμμα σε μας και είπε: Δεν μπορώ, φίλοι μου, να πείσω τον Κρίτωνα ότι εγώ εδώ είμαι ο Σωκράτης, αυτός που συζητά αυτή τη στιγμή και βάζει σε τάξη τα λόγια του. Αντίθετα φαντάζεται ότι είμαι εκείνος που θα αντικρίσει λίγο αργότερα νεκρό και ρωτά πώς να με θάψει. Ότι εγώ επαναλάμβανα συνέχεια εδώ και ώρα, ότι δηλαδή, αφού πιω το δηλητήριο, δεν θα μείνω πια κοντά σας, αλλά θα φύγω για την ευδαιμονία που ζουν, φαντάζομαι, οι μακάριοι, είναι γι' αυτόν, θαρρώ, κούφια λόγια, παρηγοριές για σας και συνάμα για τον εαυτό μου. Εγγυηθείτε λοιπόν για μένα στον Κρίτωνα, είπε, το αντίθετο απ' αυτό που ο ίδιος εγγυήθηκε

στους δικαστές – γιατί αυτός εγγυήθηκε ότι σίγουρα θα παραμείνω. Εσείς ωστόσο

εγγυηθείτε του ότι σίγουρα δεν θα παραμείνω όταν πεθάνω, αλλά θα φύγω

μακριά, ώστε να το αντέξει ευκολότερα και, αντικρίζοντας το σώμα μου να καίγεται ή να

παραχώνεται στον τάφο, να μη θλίβεται για μένα με τα δεινά, τάχα, που τραβάω, και να μη λέει

στην ταφή ότι εκθέτει τον Σωκράτη ή κάνει την εκφορά του Σωκράτη, ή τον θάβει. Γιατί να

ξέρεις, συνέχισε, καλέ μου Κρίτωνα, το να μη μιλάει κάποιος σωστά δεν είναι

απλώς σφάλμα απέναντι στη γλώσσα, αλλά κάνει κακό και στις ψυχές. Πρέπει

λοιπόν να μη λιποψυχείς, να λες ότι θάβεις το σώμα μου και να το θάβεις όπως σου αρέσει κι όπως σου φαίνεται σύμφωνα με την παράδοση.

Αφού είπε αυτά, σηκώθηκε και πήγε σε κάποιο άλλο δωμάτιο για να πλυθεί. Ο Κρίτων τον ακολούθησε και σε μας είπε να περιμένουμε. Περιμέναμε λοιπόν, συζητώντας μεταξύ μας για ό,τι είχε ειπωθεί κι εξετάζοντας το ακόμα μια φορά. Καθώς ξανασυζητούσαμε τότε για τη συμφορά που μας είχε βρει, πιστεύαμε ειλικρινά ότι ήταν σαν να χάναμε τον πατέρα και θα μέναμε στην υπόλοιπη ζωή μας ορφανοί. Αφού πλύθηκε και δέχτηκε κοντά του τα παιδιά (είχε δυο μικρά αγόρια κι ένα μεγάλο), έφτασαν οι συγγενισσές του. Συζήτησε μαζί τους μπροστά στον Κρίτωνα και τους έδωσε συμβουλές. Έπειτα είπε να φύγουν οι γυναίκες και τα παιδιά κι ήρθε κοντά μας. Ο ήλιος

κόντευε κιόλας να δύσει – είχε, βλέπεις, μείνει πολλή ώρα στα μέσα δωμάτια. Ήρθε λοιπόν, κάθισε κι από κει και πέρα δεν είπε πολλά. Κάποια στιγμή έφτασε ο υπάλληλος των Έντεκα, στάθηκε δίπλα του και είπε:

Σωκράτη, εσένα τουλάχιστον δεν έχω να σου καταλογίσω ό,τι καταλογίζω στους άλλους που τα βάζουν μαζί μου και με καταριούνται, όταν τους καλώ να πιουν το δηλητήριο κατά διαταγή των αρχόντων. Για σένα όμως είχα όλο αυτό το διάστημα και άλλες φορές, την ευκαιρία να καταλάβω ότι είσαι ο πιο ανώτερος, ο πιο μελίχιος και καλός άνθρωπος απ' όσους ήρθαν ποτέ εδώ μέσα. Έτσι λοιπόν και τώρα ξέρω ότι δεν τα βάζεις μαζί μου, γνωρίζεις δα ποιοι είναι οι υπεύθυνοι, αλλά μαζί τους. Λοιπόν – ξέρεις τι ήρθα να σου αναγγείλω – γειά σου και προσπάθησε ν' αντέξεις όσο μπορείς πιο εύκολα το αναπόφευκτο. Εκείνη τη στιγμή δάκρυσε, έκανε στροφή και απομακρύνθηκε.

Ο Σωκράτης, κοιτάζοντας προς το μέρος του, είπε: Γεια σου και σένα. Όσο για μας, θα ακολουθήσουμε όσα μας είπες. Και γυρίζοντας προς εμάς: Τι λεπτούς τρόπους, είπε, έχει αυτός ο άνθρωπος. Σε όλη τη διάρκεια της παραμονής μου ερχόταν να με δει και συζητούσε πότε πότε μαζί μου. Εξαιρετικός άνθρωπος... Και τώρα με πόση ευγένεια με αποχαιρετά με δάκρυα. Εμπρός λοιπόν, Κρίτων, ας συμμορφωθούμε με όσα είπε, κι ας φέρει κάποιος το δηλητήριο, αν είναι τριμμένο. Αλλιώς ας το τρίψει αυτός που θα μου το δώσει.

Και ο Κρίτων: Ωστόσο, αν δεν απατώμαι, Σωκράτη, είπε, ο ήλιος είναι ακόμη πάνω στα βουνά και δεν έχει δύσει τελείως. Εξ άλλου, ξέρω κι άλλους που το ήπιαν πολύ αργότερα από τη στιγμή που τους έδωσαν την εντολή, αφού δειπνησαν κι ήπιαν για τα καλά κι έκαναν συντροφιά με όσους επιθυμούσαν. Μην επείγεις λοιπόν. Υπάρχει ακόμα χρόνος.

Κι ο Σωκράτης: Πολύ φυσικό, Κρίτων, είπε, να το κάνουν εκείνοι που λες, γιατί νομίζουν ότι κάτι κερδίζουν έτσι, αλλά και πολύ φυσικό για μένα να μην το κάνω. Γιατί φαντάζομαι ότι τίποτα δεν κερδίζω να το πιω λίγο αργότερα, πέρα απ' το να είμαι για γέλια, που κολλάω έτσι στη ζωή και προσπαθώ να την εξοικονομήσω, τη στιγμή που δεν μου απομένει πια καθόλου. Εμπρός λοιπόν, άκουσέ με και μη φέρνεις αντιρρήσεις.

Μετά απ' αυτά, ο Κρίτων έκανε νόημα στον δούλο που στεκόταν δίπλα. Εκείνος βγήκε και γύρισε μετά από λίγο μαζί μ' αυτόν ο οποίος επρόκειτο να του δώσει το δηλητήριο, που το έφερε τριμμένο μέσα σε μια κύλικα.

Όταν τον είδε ο Σωκράτης: Εντάξει, καλέ μου άνθρωπε, είπε, εσύ που ξέρεις απ' αυτά, τι πρέπει να κάνω;

Τίποτε άλλο, απάντησε αυτός, παρά να το πιείς και να κάνεις μια βόλτα, μέχρι να νιώσεις βάρος στα πόδια, έπειτα να ξαπλώσεις. Αυτό θα κάνει έτσι τη δουλειά του. Λέγοντας αυτά, έτεινε την κύλικα στον Σωκράτη.

Κι εκείνος την πήρε πολύ γαλήνιος, Εχεκράτη, χωρίς να τρέμει και χωρίς να αλλάξει το χρώμα ή την έκφρασή του. Κοιτάζοντας λοξά προς το μέρος του ανθρώπου με το συνηθισμένο ταυρίσιο βλέμμα του: Τι νομίζεις; είπε. Με τούτο το ποτό επιτρέπεται να κάνουμε σπονδή σε κάποιον θεό ή

όχι;

Σωκράτη, απάντησε αυτός, τρίβουμε ακριβώς όσο υπολογίζουμε ότι χρειάζεται για να πιεί κανείς.

Καταλαβαίνω, είπε εκείνος. Επιτρέπεται ωστόσο και επιβάλλεται, φαντάζομαι, να δεηθώ στους θεούς να έχει αίσιο τέλος η μετοίκηση από εδώ προς τα εκεί. Δέομαι λοιπόν, και είθε να γίνει έτσι.

Αφού είπε αυτά, χωρίς να κάνει τον δύσκολο και να δείξει αηδία, το ήπια με μιας μέχρι την τελευταία σταγόνα. Μέχρι εκείνη τη στιγμή, οι περισσότεροι από μας είχαμε καταφέρει να συγκρατηθούμε και να μην κλάψουμε, όταν όμως τον είδαμε να πίνει, να το έχει πιεί, δεν μπορούσαμε άλλο. Και μένα ακόμα, χωρίς να το θέλω, με πήραν επί τόπου τα δάκρυα και, καλύπτοντας το πρόσωπο, έκλαιγα με την ψυχή μου για μένα – όχι για εκείνον, αλλά για την τύχη μου, που θα έχανα έναν τέτοιο σύντροφο. Ο Κρίτων πάλι, ήδη πριν από μένα, μην καταφέροντας να συγκρατήσει τα δάκρυα, σηκώθηκε να βγει. Κι ο Απολλόδωρος, που ήδη από πριν δεν σταμάτησε στιγμή να κλαίει, τώρα πια άρχισε να μουγκρίζει από πόνο και οργή και τσάκιζε την καρδιά σε όλους τους παρόντες, εκτός βέβαια από τον Σωκράτη.

Κι εκείνος: Τι είναι αυτά που κάνετε, καλοί μου άνθρωποι; Εγώ έδωξα τις γυναίκες κυρίως γι' αυτό, για να μην παρεκτραπούν σε τέτοια πράγματα. Έχω ακούσει μάλιστα ότι πρέπει να τελειώνει κανείς με ευχές και καλά λόγια. Ηουχάστε λοιπόν και φανείτε δυνατοί.

Κι εμείς, όταν τον ακούσαμε, νιώσαμε ντροπή και συγκρατήσαμε τα δάκρυα. Εκείνος, αφού έκανε μια βόλτα, επειδή, είπε, βάρυναν τα πόδια του, ξάπλωσε ανάσκελα – γιατί έτσι του συνέστησε ο άνθρωπος, που συνάμα τον έπιανε κι εξέταζε κάθε λίγο τις πατούσες και τα πόδια του. Έπειτα, αφού πίεσε δυνατά την πατούσα του, τον ρώτησε αν το αισθανόταν. Εκείνος είπε όχι. Στη συνέχεια τις κνήμες κι ανεβαίνοντας προς τα πάνω μας έκανε να καταλάβουμε ότι πάγωνε κι ότι η ακαμψία είχε αρχίσει. Τον έπιασε πάλι κι είπε ότι όταν φτάσει μέχρι την καρδιά, τότε θα φύγει ο Σωκράτης.

Ήδη είχε αρχίσει να παγώνει το σώμα του γύρω από το υπογάστριο. Κι εκείνος

αποκαλύπτοντας το πρόσωπό του, - το είχε ήδη καλύψει μ' ένα μαντήλι - είπε - το τελευταίο που βγήκε από το στόμα του: Χρωστάμε, Κρίτωνα, ένα κόκορα στον Ασκληπιό. Να του τον δώσετε, μην το αμελήσετε.

Εντάξει, είπε ο Κρίτων. Μήπως θες τίποτε άλλο;

Στην ερώτηση του Κρίτωνα δεν απάντησε πια. Μετά από λίγο όμως σάλεψε, κι ο άνθρωπος τον ξεσκέπασε. Εκείνος είχε στυλώσει το βλέμμα. Βλέποντάς τον ο Κρίτων, το έκλεισε το στόμα και τα μάτια.

Αυτό, ήταν, Εχεκράτη, το τέλος του συντρόφου μας, ενός ανθρώπου που, όπως θα λέγαμε εμείς, ήταν, απ' όσους μας δόθηκε να γνωρίσουμε, ο καλύτερος του καιρού του, ο πιο φρόνιμος και δίκαιος.